

Колективні портрети діячів освіти, науки й культури

УДК 929:37-051(477)"190/193" 37(092)(477)"190/193"

Березівська Лариса Дмитрівна,

<https://orcid.org/0000-0002-5068-5234>,

докторка педагогічних наук, професорка,

членкиня-кореспондентка НАПН України,

директорка, головна наукова співробітниця,

відділ педагогічного джерелознавства та біографістики,

Державна науково-педагогічна бібліотека України

імені В. О. Сухомлинського НАПН України,

Київ, Україна

lberezivska@ukr.net

ШТРИХИ ДО БІОГРАФІЧНИХ ПОРТРЕТІВ УКРАЇНСЬКИХ ПЕДАГОГІВ ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ ст.

Біографічне знання про українських педагогів першої третини ХХ ст. є внеском у розвиток педагогічної біографіки, історії освіти, збереження національної пам'яті.

Ключові слова: педагогічна біографіка, українські педагоги, Україна, перша третина ХХ ст.

Нині, під час героїчної боротьби українського народу проти російського агресора, актуалізується звернення до педагогічної біографіки, прагнення переосмислення знання про життя й діяльність, погляди й світоглядні цінності педагогів і освітян минулого, поширення демократичних і гуманістичних ідей про розвиток української освіти задля інформаційного забезпечення процесу розроблення шляхів її реформування в умовах розбудови Нової української школи як складника інтеграції України в європейський і світовий освітньо-науковий простір.

Ми не мали на меті розкривати біографії відомих тогочасних українських педагогів першої третини ХХ ст. [1; 2; 3; 4; 5; 6]. Водночас усе ж таки хотілося подати окремі штрихи до біографічних портретів тих особистостей, яких за радянської доби було вилучено з педагогічного

дискурсу. Софія Русова (1856–1940) — педагог, громадсько-освітній діяч, письменниця, теоретик і практик у галузі дошкільного виховання, автор підручників, одна з організаторів жіночого руху в Україні та за її межами. Олександр Музиченко (1875–1940) — педагог, викладач, директор різних закладів освіти, громадський діяч, автор праць із педагогіки, підручників. Яків Чепіга (Зеленкевич) (1875–1938) — педагог, психолог, громадський діяч, методист, теоретик і практик початкового навчання, автор підручників. Петро Холодний (1876–1930) — учений-хімік, педагог, художник, державний і громадський діяч, міністр народної освіти Української Народної Республіки. Іван Соколянський (1889–1960) — учений, педагог у галузі дефектології, автор оригінальної методики навчання сліпоглухонімих. Григорій Іваниця (1892–1938) — педагог, автор підручників з української мови й читанок для трудової школи, шкіл для дорослих, посібників із методики навчання української мови та перекладознавства. В'ячеслав Прокопович (1881–1942) — український політичний і громадський діяч, педагог, публіцист, історик. Цей перелік можна продовжувати. Цікавим є той факт, що окремі з них стажувалися за кордоном, наприклад, О. Музиченко — у Німеччині (1906–1908), де вивчав праці Йоганна Фрідріха Гербарта, Вільгельма Рейна та ін., П. Холодний читав лекції у Франції.

Важливо, що названі освітні діячі в умовах суцільної русифікації, заборони української школи, доводили необхідність її відродження в російській імперії. Більшість із них після проголошення Української Народної Республіки й під час Української революції (1917–1921) в умовах розбудови української державності робили все можливе для створення національної школи. Після захоплення в 1919 р. більшовиками українських земель окремі подвижники відстоювали унікальність української системи освіти, були проти її уніфікації з радянською за російським зразком, за що поплатилися життям. Іншим вдалося емігрувати.

Наприклад, С. Русова, до речі, народжена у французько-шведській родині, змушена була емігрувати в 1921 р. до Праги, де й надалі здійснювала наукову й викладацьку діяльність, продовжила розроблення концепції української освіти. Зокрема, вона взяла активну участь у відкритті Українського Високого Педагогічного Інституту імені Михайла Драгоманова, української гімназії, керувала дитячим притулком для дітей емігрантів. В. Прокопович в еміграції в Парижі з 1921 р. провадив політичну, громадську, наукову діяльність. Зокрема, заснував Бібліотеку імені С. Петлюри в Парижі (1927 р.).

Такі українські педагоги як Г. Іваниця, О. Музиченко, Я. Чепіга, повіривши радянській владі, зокрема в наміри розвивати українську освіту на основі вітчизняного й зарубіжного досвіду, здійснювали наукову, громадську, викладацьку роботу в радянській Україні в 1920–1930 рр. Їх спіткала тяжка доля — вони стали жертвами сталінської тоталітарної системи, були репресовані за антирадянські погляди й відстоювання розвитку української школи, національної освіти.

Таким чином, українські педагоги першої третини ХХ ст. розгорнули широкомасштабну діяльність щодо розбудови національної освіти, нової української школи як основи демократичної незалежної держави України. У своїх розмислах про майбутнє української освіти вчені спиралися на ідеї відомих зарубіжних педагогів і філософів. Вважаємо, що творчий доробок українських педагогів першої третини ХХ ст. є складником не лише української, а й світової педагогіки. Одержане біографічне знання про українських педагогів є внеском у розвиток педагогічної біографіки, історії освіти, української гуманітаристики, збереження національної пам'яті.

1. Березівська Л. Д., Деревянко Т. М. Електронний ресурс «Видатні педагоги України та світу» й онлайн-проект «Ми стоїмо на плечах наших попередників: видатні педагоги-ювіляри». *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2020. — Т. 2, № 1. URL: <http://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/54>.

2. Березівська Л. Д. Внесок Софії Русової у розбудову національної освіти: за матеріалами журналу «Вільна українська школа» (1917–1920). *Наукові записки* [Ніжин. держ. ун-ту ім. Миколи Гоголя]. Серія: Психолого-педагогічні науки. Ніжин, 2016. Вип. 1. С. 286–290.

3. Березівська Л. Д. Колекція журналу «Вільна українська школа» (1917–1920) як джерело мікроісторії освіти України]. *Історико-педагогічний альманах* / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. Умань, 2016. № 1. С. 4–9.

4. Українська педагогіка в персоналіях : у 2 кн. Кн. 1 : Х–ХІХ століття : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. [О. В. Сухомлинська, Н. Б. Антонєць, Л. Д. Березівська та ін.]; за ред. О. В. Сухомлинської. Київ : Либідь, 2005. 621, [3] с.

5. Українська педагогіка в персоналіях : у 2 кн. Кн. 2 : ХХ століття : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. [О. В. Сухомлинська, Н. Б. Антонєць, Л. Д. Березівська та ін.]; за ред. О. В. Сухомлинської. Київ : Либідь, 2005. 549, [3] с.

6. Чепіга (Зеленкевич) Я. Ф. Вибрані педагогічні твори : навч. посіб. ; Ін-т педагогіки АПН України ; [упоряд., наук. ред., авт. передм., вступ. ст., бібліогр. покажч. Л. Д. Березівська]. Харків : ОВС, 2006. 327 с.

UDC 929:37-051(477)"190/193" 37(092)(477)"190/193"

Larysa Berezivska,

<https://orcid.org/0000-0002-5068-5234>,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,

Corresponding Member of the National Academy
of Educational Sciences of Ukraine,

Director, Head Researcher,

Department of Pedagogical Source Studies and Biographistics,

V.O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library

of Ukraine of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine,

lberezivska@ukr.net

**STROKES TO BIOGRAPHICAL PORTRAITS
OF THE UKRAINIAN EDUCATORS OF THE FIRST THIRD
OF THE 20th CENTURY**

Abstract. Biographical knowledge about the Ukrainian teachers of the first third of the 20th century is a contribution to the development of pedagogical biographics, the history of education and to preservation of the national memory.

Keywords: pedagogical biographics, Ukrainian educators, Ukraine, the first third of the 20th century.

УДК 016:001.32(477.84)(045)

Оленич Лариса Богданівна,

завідувачка інформаційно-бібліографічного відділу,

Тернопільська обласна універсальна наукова бібліотека,

Тернопіль, Україна

bibliogr.tounb@gmail.com

**ТЕРНОПОЛЯНИ — ДІЙСНІ ЧЛЕНИ ФІЛОЛОГІЧНОЇ СЕКЦІЇ
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА (1873–1940)**

Репрезентовано бібліографічний покажчик «Наукове товариство імені Шевченка і Тернопільщина (1873–1940): Філологічна секція: дійсні члени» (2021), підготовлений Тернопільською обласною